

O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING INSTITUTSIONAL MUAMMOLARI VA ULARNI HAL ETISH ISTIQBOLLARI

Nasirova Xatidje Kamoljonovna

"Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti,

"Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası katta o'qituvchisi
Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

hatidjenasirova@gmail.com

ORCID: 0009-0003-4504-3215

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21889415>

Annotatsiya. Ushbu tezisda O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG (Environmental, Social and Governance) tamoyillarini joriy etishning institutsional muammolari tahlil qilingan. Tadqiqotda ESGni amaliyotga tatbiq etishga to'sqinlik qilayotgan asosiy omillar aniqlanib, ularning korxonalarning investitsiyaviy jozibadorligiga ta'siri baholangan. Tadqiqot natijasida ESG tamoyillarini joriy etishning institutsional asoslarini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ESG, barqaror rivojlanish, investitsiyalar, sanoat korxonalari, institutsional rivojlanish, korporativ boshqaruv, nomoliyaviy hisobot, investitsiyaviy jozibadorlik, O'zbekiston.

Abstract. This thesis analyzes the institutional challenges of implementing Environmental, Social and Governance (ESG) principles in industrial enterprises of the Republic of Uzbekistan. The study identifies the main barriers to ESG implementation, including regulatory gaps, underdeveloped non-financial reporting, low information transparency, a shortage of qualified specialists, and the limited use of ESG criteria by financial institutions. The research proposes practical recommendations to strengthen the institutional framework and enhance the investment attractiveness of industrial enterprises.

Keywords: ESG, sustainable development, investment, industrial enterprises, institutional development, corporate governance, non-financial reporting, investment attractiveness, Uzbekistan.

Аннотация. В тезисе исследованы институциональные проблемы внедрения ESG-принципов на промышленных предприятиях Республики Узбекистан. Выявлены ключевые барьеры, связанные с несовершенством нормативно-правовой базы, развитием нефинансовой отчетности и ограниченным применением ESG-критериев. Предложены практические рекомендации по совершенствованию институциональных механизмов внедрения ESG и повышению инвестиционной привлекательности промышленных предприятий.

Ключевые слова: ESG, устойчивое развитие, инвестиции, промышленные предприятия, институциональное развитие, корпоративное управление, нефинансовая отчетность, инвестиционная привлекательность, Узбекистан.

1. Kirish (Introduction)

So'nggi yillarda jahon iqtisodiyotida barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan iqtisodiy siyosatning keng qo'llanilishi natijasida ESG (Environmental, Social and Governance) konsepsiyasi investitsiya faoliyatining muhim mezonlaridan biriga aylandi. Xalqaro moliya institutlari, institutsional investorlar hamda reyting agentliklari korxonalarni baholashda

moliyaviy natijalar bilan bir qatorda ekologik xavfsizlik, ijtimoiy mas'uliyat va korporativ boshqaruv sifatini ham hisobga olmoqda. Bunday yondashuv korxonalarning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash, investitsiya risklarini kamaytirish hamda kapital qiymatini oshirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham sanoatni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya etish va xorijiy investitsiyalarni faol jalb etish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan. Shu bilan birga, milliy korxonalarning xalqaro kapital bozorlariga integratsiyalashuvi ESG tamoyillarini amaliyotga izchil joriy etishni talab etmoqda. Biroq mazkur jarayon yetarli darajada rivojlanmagan institutsional muhit, uslubiy yondashuvlarning cheklanganligi hamda ESG bo'yicha amaliy tajribaning kamligi sababli sekin kechmoqda.

Mazkur tezisning maqsadi O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishning mavjud institutsional muammolarini aniqlash, ularning investitsiyaviy jozibadorlikka ta'sirini baholash hamda ularni bartaraf etishning ustuvor yo'nalishlarini asoslashdan iborat.

2. Mavzuning o'rganilganlik darajasi

ESG (Environmental, Social and Governance) konsepsiyasi korxonalarning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy boshqaruv yondashuvlaridan biri hisoblanadi. Uning nazariy asoslari manfaatdor tomonlar nazariyasi (stakeholder theory) bilan chambarchas bog'liq bo'lib, mazkur nazariya R. Freeman tomonidan ishlab chiqilgan. Unga ko'ra, korxona faoliyatining samaradorligi nafaqat aksiyadorlar, balki barcha manfaatdor tomonlar manfaatlarini hisobga olish darajasiga ham bog'liq.

ESG konsepsiyasining amaliy rivojlanishida J. Elkington tomonidan taklif etilgan **Triple Bottom Line** yondashuvi muhim o'rin egallaydi. Mazkur yondashuv iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ekologik barqarorlik va ijtimoiy mas'uliyatni korporativ rivojlanishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilaydi. Keyingi ilmiy tadqiqotlarda ESG omillarining korxonalar moliyaviy natijalari va investitsiyaviy jozibadorligiga ta'siri keng o'rganildi. Xususan, G. Friede, T. Busch va A. Bassen tomonidan o'tkazilgan meta-tahlilda ESG ko'rsatkichlari bilan korxonalarning moliyaviy natijalari o'rtasida asosan ijobiy bog'liqlik mavjudligi asoslab berilgan.

So'nggi yillarda R. Eccles, G. Serafeim, A. Khan va boshqa tadqiqotchilar ESG tamoyillarini korporativ boshqaruv tizimiga integratsiya qilish investitsiya risklarini kamaytirishi, korporativ qiymatni oshirishi va investorlar ishonchini mustahkamlashini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Shu bilan birga, **IFRS Sustainability Disclosure Standards (S1 va S2)** hamda **GRI Standards**ning joriy etilishi ESG hisobotlarini xalqaro miqyosda standartlashtirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda barqaror rivojlanish, investitsion muhit va korporativ boshqaruv masalalari bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilayotgan bo'lsa-da, sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishning institutsional muammolarini kompleks baholash va ularni investitsiyaviy jozibadorlik bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilish masalalari yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi hamda yangi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni taqozo etadi.

3. Asosiy qism

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ESG tamoyillarini muvaffaqiyatli joriy etish korxonalarning moliyaviy natijalarini yaxshilash, investitsion risklarni kamaytirish hamda

barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, xalqaro investorlar tomonidan ESG ko'rsatkichlari investitsiya obyektlarini tanlashda muhim mezon sifatida qo'llanilmoqda. Shu sababli ESG tamoyillarining korporativ boshqaruv tizimiga integratsiyalashuvi zamonaviy investitsiya siyosatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

O'zbekistonda ESG tamoyillarini joriy etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar soni ortib borayotgan bo'lsa-da, sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishning institutsional muammolari va ularni investitsiyaviy jozibadorlik bilan bog'liq holda kompleks baholash masalalari yetarli darajada yoritilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etish jarayonini tahlil qilish mavjud muammolarning asosan institutsional xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Avvalo, mamlakatda ESG faoliyatini baholash bo'yicha yagona metodik yondashuvning shakllanmaganligi korxonalar tomonidan turli mezonlardan foydalanilishiga olib kelmoqda. Natijada investorlar korxonalarning ekologik, ijtimoiy va boshqaruv faoliyatini obyektiv taqqoslash imkoniyatiga ega emas.

Ikkinchi muhim muammo – nomoliyaviy hisobotlar tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Aksariyat sanoat korxonalarida ESG ko'rsatkichlari bo'yicha axborotlar muntazam ravishda shakllantirilmaydi hamda e'lon qilinmaydi. Bu esa korxonalar faoliyatining shaffofligini pasaytirib, investorlar ishonchini susaytiradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud muammolar bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularni alohida choralar bilan emas, balki yagona institutsional yondashuv asosida hal etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shu bois ESG tamoyillarini joriy etish jarayonini normativ-huquqiy, tashkiliy, axborot, moliyaviy va kadrlar salohiyati nuqtai nazaridan kompleks baholash zarur.

1-jadval

O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishdagi asosiy institutsional muammolar

Institutsional muammo	Asosiy sabab	Investitsiyaviy ta'siri
ESG bo'yicha yagona metodikaning mavjud emasligi	Milliy standart va uslubiy tavsiyalarning yetarli emasligi	Korxonalarni taqqoslash murakkablashadi
Nomoliyaviy hisobot tizimining rivojlanmaganligi	ESG hisobotlarini yuritish amaliyotining sustligi	Investorlar uchun axborot yetishmovchiligi yuzaga keladi
ESG ma'lumotlari shaffofligining pastligi	Axborotni oshkor qilish mexanizmlarining rivojlanmaganligi	Investorlar ishonchi pasayadi
ESG bo'yicha malakali mutaxassislar yetishmasligi	Ta'lim va malaka oshirish tizimining cheklanganligi	ESG tizimini joriy etish sekinlashadi
Moliya institutlarida ESG mezonlaridan foydalanishning sustligi	ESG asosida investitsiyalarni baholash mexanizmlarining rivojlanmaganligi	Barqaror investitsiyalar hajmi cheklanadi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, ESG tamoyillarini joriy etishdagi muammolar faqat korxona darajasidagi kamchiliklar bilan cheklanmaydi. Ular davlat boshqaruvi, moliya bozori infratuzilmasi, ta'lim tizimi hamda axborot siyosati bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli ESG tamoyillarini samarali joriy etish uchun barcha manfaatdor tomonlar hamkorligiga asoslangan institutsional mexanizmni shakllantirish zarur.

Muallifning fikricha, ESG tamoyillarini rivojlantirish bo'yicha davlat siyosati uchta ustuvor yo'nalishga tayanishi lozim. Birinchidan, sanoat korxonalari uchun milliy ESG metodik tavsiyalarini ishlab chiqish va xalqaro standartlarga moslashtirish zarur. Ikkinchidan, nomoliyaviy hisobotlarni tayyorlash va e'lon qilish amaliyotini bosqichma-bosqich joriy etish orqali korporativ shaffoflikni oshirish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, banklar, investitsiya fondlari va boshqa moliya institutlari faoliyatiga ESG mezonlarini integratsiya qilish orqali barqaror investitsiyalarni rag'batlantirish lozim.

4. ESG tamoyillarini joriy etishni takomillashtirish bo'yicha muallif takliflari

Olib borilgan tahlillar asosida ta'kidlash mumkinki, O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini samarali joriy etish faqat alohida korxonalar tashabbusi bilan emas, balki davlat, moliya institutlari, ilmiy muassasalar va biznes subyektlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, ESG tizimini rivojlantirish bo'yicha quyidagi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi.

Birinchidan, sanoat korxonalari uchun xalqaro standartlarga moslashtirilgan milliy ESG metodik tavsiyalarini ishlab chiqish zarur. Bu korxonalarning ESG faoliyatini baholashda yagona yondashuvni shakllantirish va investorlarga taqqoslanadigan axborotni taqdim etish imkonini beradi.

Ikkinchidan, yirik va strategik ahamiyatga ega sanoat korxonalarida nomoliyaviy hisobotlarni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq. Bunday hisobotlar korxonalarning ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv natijalari to'g'risidagi axborotning ochiqligini ta'minlaydi hamda investorlar ishonchini mustahkamlaydi.

Uchinchidan, oliy ta'lim muassasalari, ilmiy markazlar va malaka oshirish institutlari ishtirokida ESG bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash tizimini rivojlantirish zarur. Zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega mutaxassislarning mavjudligi ESG tamoyillarini amaliyotga joriy etish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

To'rtinchidan, tijorat banklari va investitsiya institutlarida investitsiya loyihalarini baholash jarayoniga ESG mezonlarini bosqichma-bosqich integratsiya qilish tavsiya etiladi. Mazkur yondashuv moliyaviy resurslarni ekologik va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli loyihalarga yo'naltirish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

2-jadval

O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari

Muammo	Taklif etilayotgan yechim	Kutilayotgan natija
ESG bo'yicha yagona metodikaning mavjud emasligi	Milliy ESG metodik tavsiyalarini ishlab chiqish	ESG baholashning yagona tizimi shakllanadi
Nomoliyaviy hisobotlarning yetarli rivojlanmaganligi	ESG hisobotlarini bosqichma-bosqich joriy etish	Korporativ shaffoflik va investorlar ishonchi ortadi

ESG mutaxassislari yetishmasligi	OTM va malaka oshirish markazlarida maxsus dasturlarni joriy etish	Institutsional salohiyat mustahkamlanadi
ESG mezonlarining moliya institutlarida cheklangan qo'llanilishi	Kredit va investitsiya baholash tizimiga ESG mezonlarini integratsiya qilish	Barqaror investitsiyalar hajmi ortadi
ESG axborotlarining yetarli darajada ochiq emasligi	ESG ma'lumotlarini e'lon qilishning yagona platformasini yaratish	Investorlar uchun ishonchli axborot muhiti shakllanadi

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

5. Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston sanoat korxonalarida ESG tamoyillarini joriy etishning asosiy to'siqlari institutsional xususiyatga ega bo'lib, ular normativ-huquqiy bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, nomoliyaviy hisobotlar amaliyotining cheklanganligi, axborot shaffofligining pastligi, malakali mutaxassislar yetishmasligi hamda moliya institutlarida ESG mezonlaridan foydalanish darajasining sustligi bilan tavsiflanadi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish maqsadida milliy ESG metodikasini ishlab chiqish, nomoliyaviy hisobotlarni keng joriy etish, ESG bo'yicha kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish, bank va investitsiya institutlari faoliyatiga ESG mezonlarini integratsiya qilish hamda ESG axborotlarining ochiqligini ta'minlash zarur. Taklif etilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi sanoat korxonalarining investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, xorijiy investorlar ishonchini mustahkamlash va mamlakatda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Freeman R.E. Strategic Management: A Stakeholder Approach. – Boston: Pitman Publishing, 1984. – 276 p.
2. Elkington J. Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business. – Oxford: Capstone Publishing, 1997. – 402 p.
3. Friede G., Busch T., Bassen A. ESG and financial performance: Aggregated evidence from more than 2000 empirical studies // Journal of Sustainable Finance & Investment. – 2015. – Vol. 5. – No. 4. – P. 210–233.
4. Khan M., Serafeim G., Yoon A. Corporate sustainability: First evidence on materiality // The Accounting Review. – 2016. – Vol. 91. – No. 6. – P. 1697–1724.
5. Eccles R.G., Klimenko S. The investor revolution // Harvard Business Review. – 2019. – Vol. 97. – No. 3. – P. 106–116.
6. Berg F., Kölbel J., Rigobon R. Aggregate confusion: The divergence of ESG ratings // Review of Finance. – 2022. – Vol. 26. – No. 6. – P. 1315–1344.
7. IFRS Foundation. IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information. – London: IFRS Foundation, 2023.
8. IFRS Foundation. IFRS S2 Climate-related Disclosures. – London: IFRS Foundation, 2023.
9. Global Reporting Initiative. GRI Universal Standards 2021. – Amsterdam: GRI, 2021.

10. OECD. G20/OECD Principles of Corporate Governance. – Paris: OECD Publishing, 2023.
11. Nasirova H. et al. Corporate Sustainability: Uneven ESG Maturity and Disclosure in Russia // Corporate Social Responsibility and Environmental Management. – 2026. DOI: 10.1002/csr.70617.
12. Nasirova H. et al. Assessing the Spread and Coverage of ESG Practices in Russian Companies // Frontiers in Sustainability. – 2025. DOI: 10.3389/frsus.2025.1574190.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston – 2030» strategiyasi to'g'risidagi Farmoni.
14. O'zbekiston Respublikasining «Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida»gi Qonuni.
15. O'zbekiston Respublikasi Korporativ boshqaruv kodeksi.